

Robertson Davies

El cinquè en joc

Pròleg de Valentí Puig

Traducció de Carles Miró

Libros del Asteroide

Primera edició, 2007
Títol original: *Fifth Business*

Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o el préstec públics.

© *Copyright*, Robertson Davies 1970

© de la traducció: Carles Miró, 2007

© del pròleg: Valentí Puig, 2006

© d'aquesta edició: Libros del Asteroide S.L.U.

Publicat per Libros del Asteroide S.L.U.
Santa Magdalena Sofia, 4
08034 Barcelona
Espanya
www.librosdelasteroide.com

ISBN-13: 978-84-935448-0-5

Dipòsit legal: B 9.054-2007

Imprès per Reinbook S.L.

Imprès a Espanya - Printed in Spain

Disseny de la col·lecció i coberta: Enric Jardí

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper neutre i satinat de vuitanta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Sabon en cos 10,5.

*La traducció d'aquesta obra ha rebut una ajuda del
Canada Council for the Arts.*

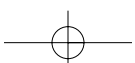
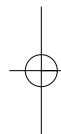
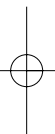

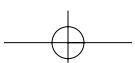
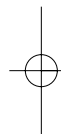
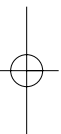
Canada Council
for the Arts

Conseil des Arts
du Canada

Pròleg

Robertson Davies i el vell destí

Quan va morir Robertson Davies l'any 1995 els seus lectors es preguntaven si no haver estat mai un best-seller mundial podria deure's al fet que es va comportar sempre com un escriptor de civilització, que no és exactament el mateix que tenir un bon sastre, saber fer servir qualsevol peça de coberteria o cedir el pas a les dames a l'hora final del *Titanic*. En realitat, algunes de les seves novel·les van ser traduïdes al castellà, però sense convocar el fervor de les masses ni l'entusiasme dels crítics que encara llegeixen. Robertson Davies va fer dir a un personatge que Rabelais era meravellosament culte perquè el saber el divertia, i aquesta és la millor justificació del saber; no l'única, sinó la millor. En llegir novel·les com *El cinquè en joc* retrobem la figura de l'escriptor civilitzat, divertit, cerebral –en sentit del tot oposat a l'autisme intel·lectualista–, exemple gloriós de l'encreuament entre l'element britànic i el canadenc, descendent elegant dels millors dies de la Commonwealth, avui assaltada per prosistes jamaicans, realistes màgics pakistanesos i bards centreafricans. Així conclou la seva última novel·la, *A Cunning Man*: «No, aquest és el Gran Teatre de la Vida. L'entrada és gratuïta, però el tribut és mortal. Vostè vingui quan vulgui i vagi-se'n quan toqui. La sessió és contínua. Bona nit». Davies és, en el sentit més excel·lent, un escriptor patrici.

X PRÒLEG

Amb *El cinquè en joc* (1970) Davies inicià la *Trilogia de Deptford*, completada amb *The Manticore* (1972) i *Word of Wonders* (1975). La trilogia es va publicar als anys vuitanta a l'Argentina, i Libros del Asteroide la recupera ara amb noves traduccions. Ja era un escriptor en plena maduresa, àgil, melancòlic, subtilment victorià. Aquesta era la seva segona trilogia, després de la *Trilogia de Salterton*. La tercera seria la *Trilogia de Cornish*, iniciada als sis anys de concloure la *Trilogia de Deptford*, que arrenca l'any 1981 amb *The Rebel Angels* (1981), seguida de *What's Bred in the Bone* (1985) i *The Lyre of Orpheus* (1988). El seu va ser un desplaçament de vitalitat intel·lectual fonamentada en la subtileza i en dilemes morals que continuaran esperonant-nos tot i que ara passem per una època de pírcing i de tot a cent. Davies tenia *in mente* una quarta trilogia, però només va arribar a escriure'n les dues primeres parts, *Murther and Walking Spirits* (1991) i *A Cunning Man* (1994), únics títols publicats fins ara a Espanya. Els volums de les seves columnes a la premsa canadenca, amb el pseudònim Samuel Marchbanks, són una delícia total. Davies és el gran novel·lista del Canadà i alhora un dels últims *men of letters*. Estrats considerables d'humor semblen voler dissimular la densitat moral de Robertson Davies, com si es negués a assumir la transcendència d'escriure; haver estudiat a Oxford i una desimboltura intel·lectual màxima li estalvien de competir amb el teòleg i el filòsof –sens dubte, a les antípodes de l'ideòleg–, però s'esforça per revelar-nos la importància de l'esperit.

Primera part de la *Trilogia de Deptford*, *El cinquè en joc* explora les línies de penombra entre destí i accident. Una bola de neu llançada als deu anys tindrà conseqüències per al protagonista, Dunstan Ramsay, i per a tota la petita comunitat de Deptford, en terres d'Ontario, com en té el retorn de Davies al paisatge natal en el qual l'inscriuen un pare gal·lès –senador i editor de diaris– i una mare presbiteriana. Deptford té fondes arrels

presbiterianes: la damnació obscura i predestinada. Aquella bola de neu que el seu amic Staunton llançava contra Ramsay va a parar a la senyora Dempster i li provoca un part prematur que tindrà com a conseqüència Paul Dempster, nascut amb unes deficiències tràgicament extremades per la trajectòria de la bola de neu. L'existència de Ramsay predomina a *El cinquè en joc*, Staunton li pren el relleu a *The Manticore*, amb un substrat permanent d'arquetips jungians, mentre que a *Word of Wonders*, tercera part de la trilogia, protagonitzada per Paul Dempster, arribem a un màgic *gran finale*. En valorar la trama conjunta de la *Trilogia de Deptford* algun crític l'ha comparat amb *Rashomon* d'Akutagava i altres dels seus relats polièdrics.

El cinquè en joc avança amb la vida de Ramsay. Primera Guerra Mundial als confusos fangars de Flandes: heroi –Creu de la Victòria– a l'episodi de Passchendaele. Una cama artificial i un bastó: retorn triomfal a Deptford. Anys d'universitat: després, *vieux garçon*, vida acadèmica i passió per l'hagiografia, a la recerca d'una icona que se li apareix en el fragor de la guerra. Mentrestant, Staunton és un home de poder i a la vegada vulnerable per secrets que es remunten a l'adolescència a Deptford. Culpa i damnació en pugna amb el lliure albir dels individus: com deia Davies, la religió és una de les principals formes per les quals l'home ha intentat explorar el seu destí. «Aquesta és una de les crueltats del teatre de la vida: tots ens creiem estrelles, i rarament advertim que en certs casos no som més que actors de repartiment, o fins i tot supernumeraris.» Som més aviat El cinquè en joc.

Quasi sempre errat en els auguris econòmics, no per això a John Kenneth Galbraith li mancava un bon olfacte literari. És una llàstima que el seu dietari com a ambaixador dels Estats Units a Nova Delhi –*Ambassador's Journal* (1969)– es llegeixi més com una peça política que com a *delicatessen* literària. Admirador notable de les novel·les de Robertson Davies, hi apreciava

XII PRÒLEG

una certa qualitat molt del segle XIX en combinació amb una imaginació teatral. Davies va ser actor durant la joventut, i encara que va provar sort a Broadway, no tingué èxit com a autor teatral. Incrementava la penetració psicològica amb una complicitat constant amb el món de Jung, com un altre escriptor cada vegada més oblidat, Laurens van der Post. Francis Cornish, personatge central de la tercera trilogia, és un mestre de l'engany que acaba per creure en l'art com a significació radical de l'aparència.

Virtuós del vodevil intel·lectual i ostentós excèntric vital, Davies nasqué a Ontario (Canadà) i creuà l'Atlàntic per estudiar a Oxford. Treballà al llegendari Old Vic Theatre de Londres abans de tornar al Canadà casat amb una actriu, estrenar-se com a novel·lista, triomfar com a columnista i gaudir d'una alta posició acadèmica en apropar-se a la vellesa. Va estar a punt d'obtenir el Premi Nobel el 1992. Tampoc no va tenir èxit a la Gran Bretanya. Des de ben aviat va ser l'escriptor sènior del Canadà, àugur d'una tradició breu, especialment intrigada pel que significa ser canadenc. Davies encarnà tot el que sembla estar a les antípodes d'un Canadà filisteu i provincià. Significativament, passà del rigor presbiterià a la litúrgia anglicana.

A *The Rebel Angels* narra com s'esdevenen dos prodigis al neogòtic col·legi universitari de Sant Joan i l'Esperit Sant —que podria ser escenari d'una nova disputa nominalista—: torna el fill pròdig Parlabane i el llegat Cornish provoca onades d'avarícia. En paraules seves, Davies era un moralista en el sentit que hi ha pautes del comportament humà que són inexorables: són arquetips de conducta, sense que es digui si són bons o dolents. Les seves novel·les abunden en un *tempo* que és alegre *ma non troppo*. Com en el cas de *What's Bred in the Bone*, avui dia podrà estranyar que un novel·lista vulgui perdre el temps explicant una vida de principi a fi, de la infantesa a la decepció amorosa. Cornish pintarà, amb la fe en el frau com a forma d'art elevada, una

obra mestra –*Marriage at Canaan*– per a escarni de tots. Guerra i pau, glòria i mort: tot li arriba a Cornish mentre –com diu el seu dimoni tutelar– les metàfores de Saturn, el decidit, i Mercuri, el trampós, estaven traçant tota la seva vida.

Robertson Davies demostrà amb escreix que, sent fidel als modes tradicionals de la novel·la, qualsevol dia acabaria per semblar modern. Entre escriptors no és gaire freqüent que envel·lir –com li passava a Davies– arribi a ser una aventura. Ho proven les dues últimes novel·les. A *Murther and Walking Spirits* i *A Cunning Man*, el novel·lista jungià, el moralista irònic, mostra l'alta perfecció i maduresa d'un ofici narratiu que li permet deixar el barret en qualsevol penjador o a la cara d'un mite, penúltim vestigi d'una era daurada de la novel·la, destre en fragilitats i savieses. En un comentari sobre les novel·les de Ferdinand Mount, el crític D. J. Taylor subratllava que l'èxit de novel·listes com Swift, McEwan, Ishiguro o Salman Rushdie significa d'una manera o altra que en els últims vint anys una certa manera d'entendre la novel·la ha guanyat la partida a una altra de molt diferent. L'estil perdedor és la novel·la del declivi anglès, entre melancòlica i humorística, un estil de mirades iròniques cap al passat, el tipus de novel·la –o seqüència de novel·les– que escrivia Anthony Powell, com encara n'escruien A. N. Wilson o Ferdinand Mount. No és casual que cap dels tres, tot i que traduïts al castellà, hagi tingut gaire ressonància, com per motius equivalents també es podria dir que no n'ha tingut Robertson Davies.

A *Murther and Walking Spirits*, el periodista Connor Gilmartin, reduït per la seva dona a la condició de fantasma, veurà de nou la seva història personal i la de tota la família, suma de l'experiència ancestral explicada amb elements convencionals de saga com un joc simbòlic de lleugereses i densitats, mena de *feedback* de l'atzar que es representa com a destí i que mostra el passat com una obra d'art. Inserides a l'arbre genealògic, les individualitats perden el dret a la venjança personal, encara que tinguin la

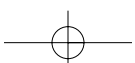
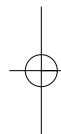
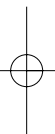
XIV PRÒLEG

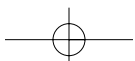
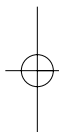
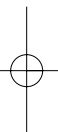
impunitat d'un fantasma. Davies diu que així és la història de la civilització –construcció, destrucció, construcció, segle rere segle–, no perquè avanci a batzegades, sinó perquè mai no s'atura, fins i tot quan està aparentment destruïda. Una cosa similar és el que, ja de fantasma, Gilmartin entén aviat: són assumptes que requereixen el temperament de Shakespeare, una perfecta credulitat en tot, mantinguda en guàrdia per un vivaç escepticisme davant de tot.

VALENTÍ PUIG

El cinquè en joc

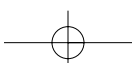
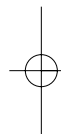
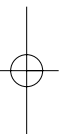

El cinquè en joc. (Definició).

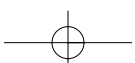
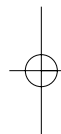
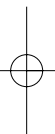
S'aplica a aquells personatges que sense ser l'heroi o l'heroïna, però tampoc el confident o el malvat, són igualment importants per al desenllaç de la trama. Aquesta denominació es va començar a utilitzar en les antigues companyies de teatre i d'òpera per referir-se a l'actor que encarnava aquests personatges.

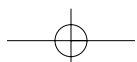
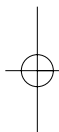
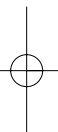
THO. OVERSKOU, *Den Danske Skueplads*.

PRIMERA PART
La senyora Dempster

1

La meva relació amb la senyora Dempster, que duraria tota la vida, va començar exactament a les 17:58 del 27 de desembre del 1908, quan jo tenia deu anys i set mesos.

Puc dir l'hora amb absoluta certesa perquè aquella tarda havia estat anant en trineu amb el meu amic i enemic de tota la vida, en Percy Boyd Staunton, i ens havíem barallat perquè el seu trineu nou, que li havien regalat per Nadal, no era tan ràpid com el meu, ja vell. No hi nevava mai gaire al nostre racó de món, però aquell Nadal havien nevat tant que els brins més alts de l'herba seca dels camps havien quedat pràcticament coberts. En aquelles circumstàncies, el seu trineu, amb patins alts i un estúpid dispositiu per fer anar la direcció, era feixuc i propens a enganxar-se; en canvi, el meu trasto vell i baix gairebé hauria pogut lliscar per l'herba sense gens de neu.

La tarda havia sigut humiliant per a ell, i quan en Percy se sentia humiliat es mostrava venjatiu. Els seus pares eren rics, la roba que duia era elegant, i les seves mitenes eren de pell, comprades en una botiga de la ciutat, mentre que les meves les havia fet la meva mare; en conseqüència, era manifestament incorrecte que el seu magnífic trineu fos més lent que el meu, i davant d'una tal injustícia en Percy es va posar de mal humor. Va menysprear el

meu trineu, es va mofar de les meves mitenes, i al final va atrevir-se a dir que el seu pare era més bo que el meu. En comptes de pegar-li, acte que hauria pogut desencadenar una baralla que acabés en empat o fins i tot en una derrota per a mi, li vaig dir que me n'anava a casa i que es podia quedar tot el camp. Va ser hàbil per la meva part, perquè sabia que arribava tard a sopar, i una de les normes familiars era que ningú, en cap circumstància, no podia arribar tard a un àpat. De manera que vaig complir la norma familiar i, de passada, vaig deixar plantat en Percy.

Pel camí de tornada al poble, en Percy em va seguir i va començar a insultar-me. Com que jo vaig continuar caminant, ell va intentar provocar-me dient que em balancejava com una vaca vella, que la meva gorra de llana era la més absurda que havia vist mai, que la meva esquena era enorme i tremolava quan caminava i altres coses per l'estil, perquè la seva imaginació era més aviat escassa. No vaig dir res, perquè sabia que el meu silenci el molestava més que qualsevol rèplica, i que com més m'escridassava més quedava en evidència.

El nostre poble era tan petit que s'hi arribava de sobte; no tenia aquella dignitat que atorguen els afores. Vaig agafar el nostre carrer accelerant el pas, perquè acabava de mirar ostentosa-ment el meu nou rellotge de Nadal, d'un dòlar —en Percy tenia rellotge, però no el portava perquè era massa bo—, i havia vist que eren les 17:57. Només tenia temps d'entrar, rentar-me les mans de la manera sorollosa i esquitxada que semblava que agradava als meus pares i ser a la meva cadira a les sis, amb el cap inclinat mentre beneïen la taula. Llavors en Percy ja estava com una fera i jo sabia que li havia espatllat el sopar i, probablement, la resta del dia. I llavors va passar l'imprevist.

Davant meu, carrer amunt, passejaven el reverend Amasa Dempster i la seva dona. Ell la portava agafada del braç i estava inclinat sobre ella, amb el seu típic posat protector. Jo estava familiaritzat amb l'escena perquè sempre sortien a passejar a aque-

lla hora, després de fer-se fosc i quan gairebé tothom ja sopava; ho feien perquè la senyora Dempster havia de tenir una criatura, i al nostre poble no era habitual que les dones embarassades es mostressin descaradament pel carrer si tenien una posició per cuidar; naturalment, l'esposa d'un predicador baptista tenia una posició.

En Percy m'havia estat tirant boles de neu i jo les havia esquivat totes. Tenia una mena d'intuïció infantil i sabia quan s'acostaven; a més a més, coneixia bé en Percy i sabia que intentaria tocar-me entre les espatlles amb una última i insultant bola abans que aconseguís entrar a casa. Per això vaig avançar amb passos enèrgics, sense córrer però sense entretenir-me, i vaig passar davant els Dempster just quan en Percy llançava. La bola de neu va picar la senyora Dempster a la part de darrere del cap. Va cridar i, aferrant-se al seu marit, va caure a terra. Segurament ell l'hauria pogut aguantar si no s'hagués girat de sobte per veure qui havia tirat la bola.

Jo tenia la intenció d'entrar a casa molt de pressa, però em vaig quedar gelat de sentir el crit de la senyora Dempster. Era la primera vegada que sentia un adult que cridava de dolor, i el so em va semblar terrible. Després de caure, la senyora Dempster va arrencar a plorar i de sobte es va trobar allà, a terra, amb el seu marit agenollat al seu costat, que l'abraçava i li murmurava paraules afectuoses que em van semblar empipadores i estranyes; fins a aquell moment, no havia sentit mai cap parella casada, ni cap altra persona, pronunciar amb franquesa paraules d'amor. Vaig entendre que estava contemplant una «escena», i els meus pares sempre m'havien advertit contra les escenes perquè les consideraven una greu transgressió de les bones maneres, així que em vaig quedar bocabadat. Llavors el senyor Dempster es va fixar en mi.

—Dunny —va dir—, deixa'm el trineu per portar la meva dona a casa.

Jo ni tan sols m'havia imaginat que sabia el meu nom. Em sentia penedit i culpable, perquè era conscient que la bola de neu anava per mi, però no va semblar pas que als Dempster els fes res. Ell va posar la seva dona al meu trineu, cosa que no va ser difícil perquè era una dona petita, i mentre jo estirava en direcció a casa seva, ell va començar a caminar a la seva dreta, inclinant-se amb dificultat i pronunciant dolces paraules de suport i ànim, perquè ella continuava plorant, com una nena.

La casa dels Dempster no era lluny; de fet, era molt a prop. Però quan vam arribar i el senyor Dempster va fer entrar la seva dona i em va deixar fora, ja passaven uns minuts de les sis, i jo arribava tard a sopar. Malgrat això, vaig córrer a casa, aturant-me només un moment al lloc de l'accident, em vaig rentar les mans, em vaig asseure a taula al meu lloc habitual i em vaig excusar mirant directament als ulls severament interrogatius de la meva mare. Li vaig conferir al relat un aire lleugerament històric, posant l'accent de manera ferma però no absurda en el meu paper de bon samarità, i vaig evitar qualsevol informació o conjectura sobre la procedència de la bola de neu. Per sort per a mi, la meva mare no va incidir en aquell detall; estava molt més interessada per la senyora Dempster, i quan va acabar el sopar i ja havia rentat els plats li va dir al meu pare que anava a casa dels Dempster per si podia ser d'alguna ajuda.

Va ser una decisió estranya per part de la meva mare, perquè, evidentment, nosaltres érem presbiterians, i la senyora Dempster era la dona d'un pastor baptista. Al nostre poble no hi havia conflictes per les creences religioses, però es donava per descomptat que cadascú s'ocupava dels seus propis assumptes, si no era que sorgia un problema especialment greu: en aquest cas es podia demanar ajuda externa.

Així i tot, la meva mare era especialista, modestament, en qüestions relacionades amb l'embaràs i el part. Una vegada, el doctor McCausland li havia dedicat el gran compliment d'a-

firmar que «la senyora Ramsay té el cap sobre les espatlles», i ella sempre estava disposada a posar el seu saber al servei de qualsevol que la necessités. A més a més, tenia una gran debilitat, que no mostrava mai de manera evident, per la pobra i beneïta senyora Dempster, que encara no havia complert els vint-i-un anys i era totalment inadequada per ser l'esposa d'un pastor.

De manera que ella se'n va anar i jo em vaig posar a llegir l'edició de Nadal del *Boy's Own Paper* mentre el meu pare llegia alguna cosa que semblava pesada i tenia poques il·lustracions, i en Willie, el meu germà gran, llegia *The Cruise of the Cachalot*. Tots vam seure al voltant del braser, amb els peus posats a la barra de níquel, fins a dos quarts de nou, quan als nens ens van fer anar al llit. Sempre he tardat a adormir-me, i em vaig quedar despert fins que el rellotge del pis de baix va tocar dos quarts de deu; al cap de poc vaig sentir que la mare tornava.

A casa nostra hi havia una estufa amb un canó que anava del saló al passadís del pis de dalt, i que era un excel·lent conductor del so. De manera que vaig sortir al corredor mentre en Willie dormia com un tronc, vaig acostar l'orella al metall tant com m'ho va permetre l'escalfor i vaig sentir que la meva mare deia:

—Només he tornat a buscar unes quantes coses. Segurament m'hi passaré tota la nit. Treu del bagul tots els bolquers, i després vine a buscar en Ruckle i digue-li que tregui de la botiga un rotlle de cotó gros, del millor que tingui, i que el porti a casa dels Dempster. El metge ha dit que, si no en té cap de gros, en porti un parell.

—Vols dir que donarà a llum?

—Sí; s'ha avançat. No m'esperis despert.

Naturalment, la va esperar despert. La meva mare va tornar a casa a les quatre de la matinada, i la seva veu em va semblar serena quan els vaig sentir parlar, però al cap de poc va tornar a

12 ROBERTSON DAVIES

casa dels Dempster. Per què, no ho sé. Jo també vaig continuar despert, sentint-me culpable i estrany.

Així va ser com en Paul Dempster, la reputació del qual, indubtablement, li és familiar, encara que no el conegui amb aquest nom, va néixer prematurament el matí del 28 de desembre del 1908.